

Ljudem. Ljudska dediščina za muzeje na Banjški in Trnovski planoti. Ur. Miroslav Šuligoj Bremec. Grgarske Ravne: Ustanova fundacija BiT Planota, 2009. – 315 str., ilustr.

Naslov zbornika *Ljudem* je akronim krovnega projekta **Ljudska dediščina za muzeje** na Banjški in Trnovski planoti. Naslova, tako zbornika kot projekta, jasno nakazujeta, komu in čemu sta namenjena: v prvi vrsti ljudem, prebivalcem Banjške in Trnovske planote, da bi spoznali vrednost dediščine, drugim pa, da bi jim predstavili vrednosti in pomene v času prekaljenega in obrušenega včerajšnjega vsakdanjika, spričo sprememb dandanes prepoznanega kot dediščina. V drugi vrsti pa je v zborniku strokovno in temeljito obdelan širok zbir elementov dediščine, od naravne dediščine in rokodelstva pa do posebnosti govora, kar skupaj z uvodnim prispevkom o pomenu ohranjanja dediščine in z norveškim primerom dobre prakse tvori temelj za vrsto muzejev oziroma muzejskih zbirk, namenjenih zopet v prvi vrsti ljudem. Za dolgoročni cilj projekta je bila namreč zastavljena postavitev mreže lokalnih muzejev na območju Banjške in Trnovske planote, muzejev, ki so jih zaradi vpetosti v okolje snovalci poimenovali *ekomuzeji*. Zamisel je nastala po predhodni zamisli, da bi v Lokovcu postavili kovaški muzej. V času projekta sta potekali delavnici za usposabljanje prostovoljcev za terensko raziskovanje, predstavljeno je bilo ohranjanje dediščine pod okriljem muzejskega središča v Hordalandu na Norveškem. Materialno gradivo, zbrano v času projekta, je bilo predstavljeno na tematskih razstavah o oblačilni kulturi, o gozdarstvu in lovstvu in o zeliščarstvu, preostali del gradiva pa so sodelujoči strnili v prispevke v tem zborniku. Poleg Fundacije Banjške in Trnovske planote so pri projektu sodelovali še Turistično društvo Lokovec, Društvo Planota in norveški Intermusic center Norway, strokovno pa so jih podporli Goriški muzej, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Slovenski etnografski muzej. Projekt je bil podprt s subvencijo Islandije, Lihtenštajna in Norveške prek Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma.

V uvodu je urednik zbornika in koordinator projekta Miroslav Šuligoj Bremec predstavil projekt *Ljudska dediščina za muzeje*. Inga Miklavčič - Brezigar je predstavila poslanstvo muzejev v sodobnem varovanju kulturne dediščine. Muzeje, ki s svojo dejavnostjo podpirajo lokalno območje, je avtorica poimenovala *ekomuzeje* (25). Opozorila je na vlogo in pomen politike in političnih odločitev pri spodbujanju oziroma oviranju vključevanja dediščine v vsakdanje življenje. V nadaljevanju je avtorica kratko pregledala odnos do dediščine, pri opredelitvi pa se je naslonila na *Zakon o varstvu kulturne dediščine* (2008). Ob širjenju, spreminjanju opredelitve dediščine in ozaveščanju njenega varstva se je po mnenju Miklavčič - Brezigarjeve spremenilo tudi družbeno poslanstvo muzejev. Ponazorila ga je z razvojem muzejske mreže na Goriškem po drugi svetovni vojni. V sklepu je predstavila vzorčni primer postavitve kovaškega muzeja v Lokovcu in tudi v okviru projekta raziskane dediščinsko-muzejske platforme Banjšic, Grgarja, Grgarskih Raven, Čepovana, Lokev in Trnovega.

Atle Ove Martinussen je opisal razvoj in delo Ustanove za razvoj obrti na Norveškem (*Norsk handverksutvikling*), ki se ukvarja v prvi vrsti z ohranjanjem večšin tradicionalnih obrti. Ustanova je pripravila register rokodelcev in rokodelskih podjetij, veliko pozornosti pa je posvetila iskanju načina, kako prenašati veščine in znanja tradicionalnih obrti (npr. tesarstva, kovaštva, zidanja suhozidov, graditve stavb, izdelovanja oblačil, strojenja, izdelave ribiške opreme itn.) prihodnjim rodovom. Poleg zbiranja dokumentacijskega gradiva (fotografije, videoposnetki, (o)pisno gradivo) je ustanova poudarila pomen usposabljanja novih

rokodelcev oziroma, kakor je neposredni prenos veščin in znanja z mojstra na vajenca označil Martinussen, na pomen *prenašanja akcijskega znanja* (44). Ugotovili so namreč, da ne zado-
stuje, da znanje in veščine ohranimo le dokumentirane, biti *morajo ... prenesene s pomočjo
dela in procesov ter v sodelovanju s še živečimi mojstri* (46). V ta namen ustanova tudi štipen-
dira učence. Isti avtor je spisal tudi sklepni prispevek v zborniku, v katerem je podrobno
predstavil Muzejsko središče v Hordalandu (*Museumssenteret I Hordaland*), ki vključuje raz-
lične ustanove, od muzeja pletilske industrije, restavratorske in spomeniškovarstvene službe,
svetovno-izobraževalnega središča pa do službe za varovanje narave in kulturne krajine ter
muzeja na prostem.

V preostalem delu zbornika so različno poglobljeno in podrobno – odvisno od širine za-
stavljene tematike, razpoložljivih virov, pa tudi od metode dela piscev – predstavljeni snovna in
nesnovna dediščina Banjske in Trnovske planote (gospodarsko prizadevanje v Trnovskem goz-
du, različne obrti in oblačilna kultura, opis ljudskega petja in jezikovnih posebnosti). Določene
raziskave so zaobjele celotno območje Planote, druge pa posebnosti posamičnih krajev. Avtorji
so domačini, imajo tod korenine, ali pa so jih na Planoto pripeljale delovne obveznosti.

Mara Bolčina je izčrpno predstavila oblačilno kulturo Banjske in Trnovske planote in
druge polovice 19. do prve polovice 20. stoletja. Obravnavane so obrti in dejavnosti za po-
trebe pridelovanja surovin (pridelava lanu, reja ovac, gojenje sviloprejk), izdelovanje (tkanje,
preja, barvarstvo, strojarstvo, krojaštvo, čevljarstvo) in vzdrževanje oblačil (pranje, likanje). Na
podlagi ustnih in slikovnih virov je opisala sestavne dele vsakdanje in praznične moške (srajco,
hlače, telovnik, suknjič, pokrivala, obuvala, perilo in dodatke) in ženske obleke (bluzo, krilo,
predpasnik, naprsno ruto, plašč, pokrivala, zapestnik, obuvala, perilo, nakit, pričesko in do-
datke), otroška oblačila, skrb za higieno, oblačila za posebne priložnosti (krst, obhajilo, birmo,
procesijo, nabor, poroko in smrt).

O pomenu ljudskega petja in o posebnostih glasbene dediščine Banjske planote govori
poglobljen prispevek Ljobe Jenče. Avtorica je v okviru projekta posnela in dokumentirala 22
enot gradiva ljudskih pesmi, viž, blagoslovov in drugih šeg.

Janja Šuligoj je podala fonološki opis lokovškega govora, ki ga je dopolnila z oblikoslovni-
mi značilnostmi, sociolingvističnimi opombami in zbirko zanimivejših narečnih besed.

V nadaljevanju so podrobneje predstavljene posamične obrti in gospodarjenje z naravnimi
virji, spočeto v specifičnih geografskih, družbenih in gospodarskih razmerah, prekaljeno skoz čas
in rodove, dandanes pa v veliki meri opuščeno oziroma (vzdrževano) oživljeno s prireditvami, v
muzejskih zbirkah, različnih predstavitev, razstavah ipd.

Lokovsko kovaštvo je temeljito predstavil Miroslav Šuligoj Bremec. Razvoj kovaštva – in
žebjarstva v 19. stoletju do industrijske kovinarske proizvodnje v drugi polovici 20. stoletja –
je postavil v zemljepisne, zgodovinske, gospodarske in družbene okoliščine območja. Opisal
je kovačijo, orodje, izdelke in delovne postopke. Kovaštvo je dalo Lokovcu pečat, tako da se
krajani še vedno istijo s kovaštvom, čeravno le redki Lokovčani še znajo vihteti kovaško kladivo
in poznajo skrivnosti kaljenja.

Petra Kolenc je pozornost namenila lokvarskim pintarjem – tako so izdelovalce lesenih po-
sod imenovali do 2. svetovne vojne – oziroma škafarjem – to poimenovanje se je uveljavilo po 2.
svetovni vojni, najverjetneje zaradi nekajletne organizacije obrtne dejavnosti v okviru Obrtnega
škafarskega podjetja Lokve. Iz 30. let 20. stoletja, ko je bilo pintarstvo na vrhuncu razvoja, so

se ohranile tudi fotografije, ki prikazujejo podiranje drevesa, cepljenje, sušenje in oblikovanje dog ter ovijanje lesenih obročev okoli posod. V današnji čas se je večina ročnega izdelovanja lesenih posod ohranila po zaslugi Alojza Ceja (1925–2009), škafarstvo pa je predstavljeno tudi v muzejski zbirki Rajmunda Kolenca.

Mlinarstvo na potoku Slatna v bližini Grgarja sta opisala Justina Doljak in Benjamin Černe. Kronologijo, topografijo in opis mlinov slikovito dopolnjuje zapis spominov na dom in mlin Anice Pavšič.

Vitomir Mikuletič je v prispevku, naslovljenem »Trnovski gozd«, predstavil v prvi vrsti razvoj gospodarjenja z gozdom, sečnjo in spravilo lesa v preteklosti. V drugem delu se je posvetil lovu.

Ledarstvo, sekanje in prevoz ledu iz Velike ledene jame v Paradani ali Ledenice, je opisala Petra Kolenc. Od srede 19. stoletja pa do konca 1. svetovne vojne so iz jame vozili led v Gorico, Trst in celo na Dunaj in v Budimpešto za potrebe hlajenja živil ter ladijskih prevozov sadja v Egipt. Dejavnost so ponovno obudili na začetku 50. let za hlajenje sadja.

Zadnji prispevek, spod peresa Borisa Kanteta, govori o zeliščarstvu. Avtor je s sodelavci predstavil razmere za nabiranje in gojenje raznovrstnih zelišč, sadežev in gob, pisne vire in rezultate ankete o pretekli rabi zelišč v prehrani ljudi in živali, v zdravilne namene in za zatiranje škodljivcev ter o šegah, povezanih z zelmi. Prispevku so dodani recepti za pripravo jedi, čajev in sirupov.

Na koncu publikacije je podana fotografska in opisna predstavitev izvajanja projekta ter predstavitev avtorjev besedil.

Zbornik bogatijo črno-bele fotografije in risbe ter pomenljivo oblikovanje: vsak prispevek je uveden z reprezentativno fotografijo, postavljeno na svetlejšo ozadje, na katerem je prikazan povečan detajl (dokumentarnega) gradiva. Postavitev celote v ostrino gorišča in podrobnosti v zabrisano ozadje gradiva namiguje na razmerje med dejanskim življenjem in preiskovano dediščino. Čeravno se zdi, da skušajo novodobni iskalki kamna modrosti obe tvarini staliti v zlato, pa prav oblikovalska postavitev gorišča in ozadja v dveh okvirjih kaže na težavno, če sploh premostljivo razmerje.

Zavest o nepremostljivosti pa ima tudi spoznavni učinek: razgrinja namreč kopreno idealizma in pokaže na težo in pomen v uvodnih prispevkih Miklavčič - Brezigarjeve in Martinussena poudarjenih političnih odločitev. Zbornik *Ljudem* potemtakem ni namenjen zgolj domačinom, da bi se začeli zavedati vrednosti in pomena dediščine, ter morebitnim obiskovalcem muzejskih zbirk, če želimo, ga lahko beremo tudi kot splošen politični apel ljudem po oblikovanju odločitev za našo prihodnost.

Špela Ledinek Lozej